

Het milieu van de natuur

Aansluitend op de presentatie van de 'Groene Maand september 2000' door projectleider Bart Zwagemaker van de IVN Vereniging voor natuur en milieu-educatie aan de pers volgde tijdens een feestelijke bijeenkomst de presentatie van het boek en de CD-rom *Het milieu van de natuur* door Joke 't Hart, redactrice van het boek. Dit alles gebeurde op vrijdag 1 september 2000 op de Kampeerboerderij De Roerdomp in Middelbeers (N.-Br.). Daarbij werden de eerste exemplaren uitgereikt aan Jan Roelofs (onderzoeker naar verzuring), Frans van Maasakkers (beheerder van de Landschotse Heide), Ton Bosman (directeur Vereniging Natuurmonumenten), Niek van Heijst (adjunct-directeur Staatsbosbeheer) en Peter von Meyenfeldt (directeur van De Landschappen). Met behulp van dit boek is het mogelijk het verband te herkennen tussen kwaliteit van de natuur en verzuring, vermisting en verdroging (de drie V's van de sluipende milieubedreiging). In negen hoofdstukken (van de totaal vijftien) staat een ecosysteem centraal: bossen, heide, vennen, beekdalen, rivieren, moerassen, duinen, cultuurlandschap en stad. Per ecosysteem worden de zichtbare gevolgen beschreven van de drie V's op de soortenrijkdom. Aan de hand van de in het veld waargenomen planten- en diersoorten kan men zo de mate van aantasting door de drie V's bepalen. Het boek is een natuurgids over de gevolgen van de milieudruk op de natuur. In 1991 verscheen een eerste uitgave van *Het milieu van de natuur*, die inmiddels geruime tijd is uitverkocht.

De literatuurlijst van de nieuwe uitgave van *Het milieu van de natuur* omvat vier bladzijden, de begrippenlijst bestaat uit twee bladzijden en er is een index op begrippen, gebieden en soorten, gevolgd door een verantwoording van het gebruikte beeldmateriaal.

CD-rom

Bij het boek zit ingesloten een interactieve CD-rom. Deze CD-rom bevat het EKS (Ekologisch KennisSysteem) voor het meten en sturen van natuurkwaliteit. Hierbij wordt gebruikgemaakt van de milieuvoorkeuren van plantensoorten (bio-indicatoren) om natuurkwaliteit te bepalen in grazige vegetaties in Nederland.

De makers geven in een begeleidend schrijven aan dat in de loop van 2001 een verbeterde versie zal verschijnen die onder andere een meer gebruiksvriendelijke opname-invoer zal hebben, een uitgebreider soortenbestand, een herziene opname-analyse, meer en beter beeldmateriaal en de mogelijkheid om tijdreeksen te analyseren. Tijdens de presentatiedag gingen de aanwezigen eropuit op de Landschotse Heide om een inventarisatie te plegen (in groepsverband) en daarna werd in een workshop gezamenlijk de inventarisatie op de computer ingevoerd in het EKS. Als men voldoende kennis heeft van planten is dit een goede meetlat voor de kwaliteit van het gebied.

WS.

Rolf Roos, Renée Bekker & Joke 't Hart, *Het milieu van de natuur*. 240 bladzijden, 352 kleurenfoto's, 26 kleurentekeningen, 9 kaartjes en 41 tabellen en grafieken. De schema's en tekeningen zijn van Marieke van de Schaar, de grafieken zijn van Joep Loonen. De uitgave is van de Stichting Natuur en Milieu 2000, Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht.

De CD-rom is ontwikkeld door International Plant Technology Services B.V. op basis van de ideeën van dr. C. Frits van Beusekom in opdracht van de Vereniging Natuurmonumenten en de CD-rom bevat het Ekologisch KennisSysteem. Prijs f 89,50.

De Wolf

Bij de Uitgeverij Eco Tourist Services / De Kei is een boek over de Wolf verschenen. Het is een compleet naslagwerk over de biologie en de ecologie van de Wolf waar niet zoals gebruikelijk Noord-Amerikaans onderzoek, maar Europees onderzoek aan ten grondslag ligt. De auteur heeft onderzoek gedaan aan Wolven in Noordoost-Polen (Białowieza) en heeft veel Sovjetliteratuur voor West-Europese lezers ontsloten. Verspreiding, anatomie, ecologie, gedrag en prooidierkeuze worden uitgebreid besproken. Daarnaast is een hoofdstuk gewijd aan het voorkomen in Nederland en het mogelijk introduceren van Wolven op de Veluwe.

Nog steeds hebben Wolven bij velen een negatieve imago en worden Wolven op veel plaatsen in de wereld vervolgd. Zowel het negatieve imago als de vervolging zijn onterecht. Naarmate wij meer te weten komen over het dier wordt zijn imago steeds positiever. Wolven blijken intelligente en sociale dieren te zijn. Het zijn toppredators die van essentieel belang zijn voor het in stand houden van vitale hoefdierpopulaties.

Het feit dat in deze uitgave óók de relatie tussen mens en Wolf aan de orde komt, waaronder bescherming van de jacht op Wolven, methoden om het vee en huisdieren door middel van honden tegen Wolven te beschermen en de plaats die Wolven innemen in de cultuur van mensen (zowel in taal als in de beeldende kunst) maakt De Wolf zeer compleet.

Henryk Okarma: *De Wolf*. Europese wildernis deel 1. 160 bladzijden, 81 kleurenfoto's en zwartwitillustraties (2000). Vertaling drs. H.J.V. van den Bijtel. ISBN 90 804616 1 X. Verkrijgbaar bij de boekhandel of door f 59,95 + f 7,50 verzendkosten over te maken op giro 7 747 178 van Eco Tourist / De Kei te Vledder, onder vermelding van 'De Wolf'.

Harriers of the world

Anders dan de titel doet vermoeden gaat het bij 'Harriers of the world' niet om een familiemonografie over de kiekendieven van onze planeet, maar deze studie spitst zich toe op gedrag en ecologie van de leden van deze familie. De thans in Windhoek-Namibië woonachtige auteur deed in zijn jeugd ervaring op met Bruine Kiekendieven in East Anglia (Groot-Brittannië) en bestudeerde later in Nova Scotia (Canada) de Noordelijke Kiekendief *Circus hudsonius* van Noord-Amerika en in Zuid-Afrika *Circus ranivorus*, de Afrikaanse Bruine

Kiekendief. Om de resultaten van deze studies te kunnen vergelijken met gedrag en ecologie van andere kiekendieven van deze wereld, kwam Simmons tot een uitgebreid netwerk, waaronder de 'raptor group' van de Universiteit van Groningen.

Tot 1973 werd aangenomen dat de aarde tien soorten kiekendieven herbergde, een aantal dat nadien tot dertien stuks werd uitgesplitst. Op grond van laboratoriumonderzoek aan bloed en veren houdt Simmons nu een pleidooi om te komen tot zestien soorten. De Reunion Kiekendief *Circus maillardi* komt los te staan van de Madagascar Bruine Kiekendief *Circus macroscyles*. De Noordelijke Kiekendief en 'onze' Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* werden aparte soorten en tot slot geeft Simmons ook de Papoea Kiekendief *Circus spilothorax* een onafhankelijke soortstatus. Weliswaar deelt recensent met collega-vogelaars in dit land een passie voor kiekendieven, maar dat is waarlijk niet de enige reden dat 'Harriers of the World' bij hem een hoge waardering in de wacht sleepte. De studie bezit veel kwaliteit en kan mede om de fijne tekstondersteunende pentekeningen warm worden aanbevolen.

GLO.

Robert E. Simmons: Harriers of the world. Their behaviour and ecology. 368 bladzijden. Pentekeningen van John Simmons, figuren, tabellen (2000). Uitgever Oxford University Press, Great Clarendon Street, Oxford OX2 6DP, Engeland. ISBN 0-19-854964-4. Prijs £ 29,99. In Nederland circa f 105,-.

Where to watch birds in Bulgaria

Recensent bezocht Bulgarije voor het eerst in april 1973. Toen was als gids die behandelde waar welke vogelsoorten in het land waren te vinden, alleen ter beschikking het in 1962 verschenen 'Portrait of a river' en het drie jaar eerder uitgekomen 'Where to watch birds in Britain and Europe' van John Gooders. Hoewel in 1973 van fijne vogeldagen viel te genieten (en ook van bijzondere ervaringen die niets met vogels kijken hadden uit te staan), bleef de mening hangen dat het bezoek meer had kunnen opleveren. Afgezien van enkele klinkende gebiedsnamen als het Burgasmeer en Srebarna langs de Donau, wisten wij eenvoudigweg vaak niet waar te gaan om naar de begeerde soorten te speuren. Gezoek is nu niet langer nodig. In Bulgarije zijn voor wat de interesse in de nationale avifauna betreft hoopgevende ontwikkelingen aan de gang. Er is een Bulgarian Society for the Protection of Birds, opgericht in 1988, die deel uitmaakt van het netwerk van BirdLife International en er zijn prima ornithologen als Petar Iankov en Georgi Pchelarov, auteur respectievelijk illustrator van 'Where to watch birds in Bulgaria', een gids waarvan ik wens dat deze 25 jaar geleden had bestaan.

Er worden 39 vooraanstaande vogelgebieden behandeld en de aanwezige avifauna. Achtereenvolgens behandelt de auteur het type gebied, hoe er te komen, welke vogelsoorten in welke seizoenen, moeilijkheidsgraad en al dan niet plaatselijk aanwezige faciliteiten als motorbrandstof, onderkomen, voedsel en de te bezigen taal. Bijzonder gemakkelijk zijn de van ieder terrein aanwezige kaartjes met daarop aangegeven waar in het ge-

bied kans is op welke soorten. Dat zijn leuke dingen voor de bezoeker.

Bulgarije neemt in de Europese avifauna een bijzondere plaats in. Met binnen de grenzen soorten als Kroeskoppelikaan, wederom Monniksgier, Keizerarend en overwinterende Roodhalsganzen is het geruststellend dat lokale mensen enthousiast pogen deze waardevolle soorten te beschermen. Bezoek van Westerse vogelaars kan die pogingen ondersteunen. Uit het voorwoord van Bozhidar Ivanov, president van de Bulgarian Society for the Protection of Birds, blijkt dan ook een warm welkom voor vogelaars. Voor degenen die hierop willen ingaan, is dit boekje onmisbaar.

GLO.

Petar Iankov & Georgi Pchelarov: Where to watch birds in Bulgaria. 182 bladzijden. Met tekeningen en kaarten. Bulgarian Society for the Protection of Birds Popular Series No. 1. Uitgegeven door de 'Prof. Marin Drinov' Academie. Pensoft Publishers, Acad. G. Bonchev Str., Bl. 6, 113 Sofia, Bulgaria. ISBN 954-642-011-5. Prijs £ 11,95.

Montagu's Harrier

Vogelmonografieën zijn in. Ook de Engelse Arlequin Press heeft nu een serie aangekondigd, die najaar 1996 opende met 'Montagu's Harrier'. De tweede uitgave in de reeks zal als onderwerp hebben de Kerkuil, bij auteurs van vogelmonografieën een geliefde soort.

Grauwe Kiekendieven zijn weergaloos. Zonder van een in het licht boven open land vliegende en zeilende Grauwe Kiek te hebben genoten, is voor veel vogelaars de zomer onvolledig. Gelukkig kunnen wij weer naar het Lauwersmeer en de Dollardpolders voor oogstrelende tafereelen van boven ruimtelijke gebieden in actie zijnde Grauwe Kiekendieven. Maar eind jaren tachtig haalde in Nederland de populatie waarschijnlijk de tien paar niet meer. Het verspreidingsgebied reikt vanaf Zuid-oost-Engeland tot voorbij de Jenisei in Siberië en van Zuid-Scandinavië tot in Marokko en Turkije. In dat gehele enorme gebied zijn aantalf fluctuaties vastgesteld. Uit het populatieoverzicht komt naar voren dat Europees Rusland met 25.000 paren de meeste Grauwe Kiekendieven herbergt. De aantallen nemen er toe, evenals in naties als Polen, de Baltische staten, Hongarije en Italië.

'Montagu's Harrier' scoort alleszins voldoende. Het boek laat zich fijn lezen, hetgeen vooral ook is te danken aan de emotionele betrokkenheid die de auteur laat blijken met de soort te hebben. De voortreffelijk ondersteunde illustraties bewijzen dat Bruce Pearson in het veld ruim van Grauwe Kiekendieven heeft genoten. Veel aandacht krijgt 'de ontdekking' van de vogel door de Brit George Montagu (1753-1815) alsmede negentiende eeuwse publicaties over de 'Ash-Coloured Falcon'. In het diepgravende hoofdstuk veldkenmerken komen vanzelfsprekend de verschillen met Steppenkiekendief en Blauwe Kiekendief aan bod. Geen verrassing is het bijna veertig bladzijden in beslag nemende gedeelte over de Grauwe Kiekendief in Engeland, waarmee overigens niet is gezegd dat de studie op hoofdzakelijk in dat land vergaarde kennis is gebaseerd. Uitgebreid gaat Clarke in op het sociale gedrag waarbij hij niet ten onrechte in vervoering raakt bij het beschrijven van de baltsvluchten. Semi-kolonievorming gaat

ver: uit Frankrijk is een vestiging bekend van ruim twintig nesten op drie hectare. Gemeenschappelijke slaappleaatsen komen zowel in de broedgebieden als in de winterkwartieren voor. Opmerkelijk is de beschrijving van een slaappleaats in Velavadar in Gujarat, Noordwest-India, waar tot 2000 Grauwe Kiekendieven en Steppenkiekendieven komen overnachten. Het doet pijn te lezen dat op Malta jaarlijks 4000 doortrekkende Grauwe Kiekendieven worden afgeschoten. Hoopvol is dat in veel Europese landen vogelbeschermers succes boeken met maatregelen die verhinderen dat nestjongen omkomen in oogstmachines. In Catalonië is men in de weer jonge vogels die elders in Spanje van de oogstmachines zijn gered, uit te zetten in moerassen, in de hoop dat deze daar zullen terugkeren in plaats van in graanvelden.

GLO.

Roger Clarke: Montagu's Harrier. 208 bladzijden, 2 kleurenplaten, 4 kleurenfoto's, veel tekeningen van Bruce Pearson (1996). Uitgever Arlequin Press, 26 Broomfield Road, Chelmsford, Essex CM1 1SW, Engeland. ISBN 1 900159 35 X. Prijs £ 18,95; f 60,-; Bfr. 1200,-.

Owls

Wij kunnen ons gelukkig prijzen dat uitgevers erin slagen de financiering en productie van steeds veelomvattender vogelboekprojecten tot een goed einde te brengen. Globalisering van (vogel)boekprojecten is daarbij een belangrijk element. Hierdoor kunnen alle etappes in het voltooiingsproces van een werk internationaal worden aangepakt. En voorts weten uitgevers van vogelboeken natuurlijk dat ze kunnen rekenen op een steeds grotere, in den brede georiënteerde kring van vogelaars. Door kennis en ervaring worden deze wel kritischer, zodat uitgevers voor kwaliteit en uitvoering van hun producten de lat steeds hoger moeten leggen. Maar daarmee is natuurlijk niets mis. Met boeken, studies en monografieën over uilen is een aardige boekenkast te vullen, waaronder veel kwaliteit, zoals het in 1983 bij Poyser verschenen 'Owls of Europe' van Mikkola en Voous 'Owls of the Northern Hemisphere' uit 1988, dat het toen in Engeland tot 'Birdbook of the Year' bracht. Nu alleen al in Engeland vier uitgevers (Pica Press, Oxford, Helm en Poyser) met series of individuele boeken over vogelfamilies voor het voetlicht traden, viel te voorzien dat een studie over de fascinerende, 212 soorten tellende uilenfamilie niet lang op zich zou laten wachten. Bij het redactieteam voor 'Owls' bevindt zich de in 1924 in Indonesië geboren landgenoot Jan-Hendrick Becking, volgens Voous (1995) een autoriteit inzake de vogels van Java en tevens specialisist in vogelgeluiden. 'Owls' constateert dat tot dusver in uilenboeken de vocale presentaties van uilen onderbelicht bleven, een ernstig gemis, juist omdat als gevolg van de nachtelijke levenswijze bij determinatie de uilenroep niet zelden het enige aanknopingspunt vormt. Supplementair tegen extra betaling is bij 'Owls' een CD leverbaar met hierop de geluiden van 80% van het mondiale uilenbestand, zodat men hierdoor de achterstand flink kan inlopen. Voorts maakte Friedhelm Weick van de redactie deel uit, die verantwoordelijk was voor de 64 kleurenplaten en ook voor de pen-

tekeningen, die ten minste van dezelfde kwaliteit en tekstondersteunend zijn als zijn werk voor het 'Handbuch der Vögel Mitteleuropas'.

Recensent vindt 'Owls' één van de beste boeken uit de Pica Press/Dutch Birding Vogelgidsserie. Het boek is zeer compleet. Wat het laatste betreft voorzover mogelijk, want niet zelden moesten de auteurs ervaren dat slechts bitter weinig bekend is van sommige soorten. Van de Madagascargrasuil bijvoorbeeld zijn slechts zes waarnemingen bekend. Hoeveel bij uilen nog valt te ontdekken, moge blijken uit het jaarlijks geringe aantal nieuw beschreven soorten voor de mondiale avifauna, waarbij zich regelmatig uilen bevinden. Bij ten minste twee soorten, Sneeuwuil en Laplanduil, zijn per soort twee verspreidingskaarten opgenomen. Bij de Laplanduil zijn deze niet geheel identiek en op beide ontbreekt als broedgebied Wit-Rusland (ook Belarus, red.), waar recensent en anderen de soort zomer 1999 op verscheidene plaatsen broedend aantreffen.

'Owls' kreeg de opzet van een handboek, maar kan zeker ook worden gebruikt als determineerwerk, door het formaat niet als veldgids. Bij de per soortbeschrijving uitgebreide subhoofdstukken bevindt zich, traditiegetrouw, steeds 'status and conservation'. Hieruit blijkt dat mondiaal 26 soorten zijn bedreigd en nog eens vijftien soorten gevaar lopen die status te krijgen. Uit hetgeen wij in Nederland meemaakten bij Kerkuilen en nu ook, regionaal, bij Steenuilen, blijkt dat beschermende maatregelen tot resultaat leiden. In Duitsland lukte het dwerguilproject voor het Zwarte Woud, waar nu weer tweehonderd paren broeden en zelfs het zorgvuldig opgezette project voor de imposante Blakisons Visuil op het Japanse eiland Hokkaido geeft tekenen van resultaat. Dat geeft moed.

GLO.

Claus König, Friedhelm Weick & Jan-Hendrick Becking. Owls. 462 bladzijden. 64 kleurenplaten met 212 uilensoorten, zwartwittekeningen (1999). Dutch Birding Vogelgids nummer 12. Uitgever Pica Press, Sussex, Engeland. Voor Nederland en België: GMB Uitgeverij (Ger Meesters Boekproducties), Vrijheidsweg 86, 2033 CE Haarlem, 023-5339757. ISBN 90-74345-19-0. Prijs f 115,-, exclusief CD.

The North American Bird Guide

Voor zowel Noord-Amerikaanse vogelaars als degenen die het continent bezoeken is de voor het eerst in 1983 door de National Geographic Society uitgegeven 'Field Guide to the Birds of North America' de gids die meegaat op excursies in de Verenigde Staten en/of Canada. Dat zou wel eens kunnen gaan veranderen. Want de onlangs verschenen 'North American Bird Guide' biedt op velerlei gebied meer kwaliteit en komt méér tegemoet aan verwachtingen van tegenwoordige vogelaars. De in 1962 geboren David Sibley is een bekende naam in de Noord-Amerikaanse vogelaarswereld en trouwens ook daarbuiten. Op zeventienjarige leeftijd begon hij serieus naar vogels te kijken en ze te tekenen. Hij woonde van 'coast to coast' in acht verschillende staten van de Unie en begon vanaf 1980 als tourleider voor 'Wings' en/of op zijn eentje het Noord-Amerikaanse conti-

nent te bereizen. Op enkele na bestudeerde hij in het veld persoonlijk de 810 in de gids behandelde soorten die, op Bermuda, Hawaï en Groenland na, geheel Noord-Amerika ten noorden van Mexico beslaat, waarbij de auteur als kuststrook een norm van 200 mijl (320 kilometer) aanhoudt. Soorten die de afgelopen kwart eeuw minder dan tienmaal in Noord-Amerika werden waargenomen, blijven buiten beschouwing.

De indeling is doordacht. De meeste soorten kregen één bladzijde toebedeeld, waarop overzichtelijk ondergebracht de afbeeldingen van de soorten (6600 total waaronder veel in vlucht), veldkenmerken, geluid en verspreidingskaartje. Daar waar verwarring met een andere soort kan optreden, slaagt de auteur erin beide op één bladzijde naast elkaar te behandelen, zodat de gebruiker direct tot vergelijkingen kan komen. Het enige nadeel van de bijzonder gebruiksvriendelijke opzet van deze gids is het iets te forse formaat voor het predicaat veldgids. Kwa artisticeit slieden de platen geen bijzondere prijs in de wacht, hetgeen trouwens voor een veldgids ook niet de belangrijkste vereiste is, maar ze zijn wel functioneel. Bovendien sluiten tekst en afbeeldingen goed op elkaar aan, een voordeel dat voortvloeit uit het feit dat auteur en tekenaar in één persoon zijn verenigd. Tot slot wint deze gids aan gebruiks-

vriendelijkheid doordat bij de soortbehandeling de klasieke Wetmore-volgorde wordt aangehouden, zodat voor de in het veld bezig zijnde vogelaar geen kostbare ogenblikken verloren gaan als gevolg van nerveus zoeken in de bijna 550 bladzijden tellende gids.

GLO.

David Sibley: The North American Bird Guide. 544 bladzijden, 6600 kleurenafbeeldingen, 810 behandelde soorten. Kleurenplaten van de auteur (2000). ISBN 1-873403-98-4. Uitgever Chanticleer Press, Inc. Voor Europa Pica Press, The Banks, Mountfield, Nr. Robertsbridge, East Sussex, United Kingdom TN32 5JY. Prijs £ 25.00, circa f 110,--.

veldwaarnemingen CCXXII

samengesteld door
Nel van Donkersgoed